

INDBERETNING OM EN I DET SYDLIGE NORGE
FORETAGEN ENTOMOLOGISK REISE
SOMMEREN 1891.

VED

Cand. phil. H. KLÆR.

For at indsamle aarevingede insekter foretog jeg med stipendium at det RATHKESKE legat en reise i det sydlige Norge sommeren 1891.

Jeg havde specielt til hensigt at indsamle phytophage Hymenoptrer, en gruppe, hvis udbredelse her i landet er forholdsvis lidet kjendt. Jeg agtede ogsaa at indsamle andre sorter aarevinger, saasom *Bombi*, *Ichneumonidæ* etc. Heri hindredes jeg imidlertid i en væsentlig grad, da indfangsten og behandlingen af bladvepselarverne optog min meste tid. Desuden var sommeren yderst regnfuld i det søndenfjeldske, hvilket betydelig hæmmede insektfangsten.

Min plan var at tilbringe en 14 dages tid i trakterne omkring Risör, hvor jeg haabede at finde endel sydlige insektformer, der muligens ikke optræder længer oppe i landet. Paa Hvalöerne havde jeg det foregaaende aar fundet endel sjeldne *Lophyrus*-arter, og jeg ventede derfor ogsaa i de store skovtrakter omkring Risör at gjøre endel fund. Men ogsaa mange andre interessante insektformer mentes at kunne paatreffes i disse forholdsvis lidet undersøgte egne. De oven omtalte bladvepse indsamles dog lettest som larver i aug. maaned. Jeg agtede derfor først at besøge et par andre trakter, der begge med hensyn til flora og fauna hører til de rigeste i vort land, nemlig Jarlsberg og Dovre.

Men først skal jeg tillade mig at omtale en reise, som jeg foretog i følge med hr konservator W. M. SCHÖYEN. Reisen

gjaldt trakterne om Vikersund, hvor vi opholdt os et par dage i begyndelsen af juni. Begunstigede af tørt veir gjorde vi daglig excursionser omkring elven samt op over aasen paa östre bred, saa langt de opdyrkede flekker vexlede med smaabirk og silje langs bækkene. Endnu længer op gik oren, i det en hel bestand af dette lövtræ paatræffes oppe i naaleskoven. Orens stadige ledsager *Nematus ventralis* HART. sværmede her i massevis. Af larver toges en mængde specielt af slægten *Nematus*. Af bladvepse noteredes følgende: *Nematus Kirbyi* DEM., *N. ventralis* HART., *N. viduatus* ZETT., *Emphytus grossulariæ* KLUG., *E. tener* FALL., *Blennocampa geniculata* HART., *Bl. pusilla* KLUG., *Selandria temporalis* THS., *Pæcilosoma submutica* THS., *Perineura excisa* THS., *Dolerus palmatus* KLUG., *D. palustris* KLUG., *D. cenchrus* HART., — i alt 13 arter, hvoraf 1 ny for faunaen, nemlig *Bl. geniculata* HART.

Den 18:de juni afreiste jeg fra Kristiania til Aasgaardstrand. I nærheden af Augedal station findes en frodig skov af ung bøg, hvor en art bladminerer optraadte i mængde, desværre lykkedes det mig ei at klække den. Formodentlig *Orchestes fagi*. Selve smaaskoven fremböd dog lidet af interesse. Paa bøg lever ogsaa særdeles faa larver. Til gjengjeld herjes siljebuskene paa en eftertrykkelig maade. Langs en liden bæk paa skjærplanter og lavt buskads toges *Tenthredo mesomela* LIN. i mængde, ligesaa nogle expl. af *Nem. ventralis* HART. De følgende dage foretoges flere længre eller kortere excursionser, saaledes til Slagen, en indelukket, venlig dal med en blank elv og flere mærkelige, isoleret beliggende fjeldknauser. Ligesaa foretoges en excursion til Jarlsberg herregaard. Paa sydsiden af Jarlsberg park er der et vildnis, med en mængde forskjellige slags væxter, hvor jeg ventede en rig fangst, men det blev næsten udelukkende siljebuskene, der fremböd noget af interesse. I de vidstrakte marskenge, der breder sig i bunden af Tönsberg fjord, toges nogle *Dolerus*-larver. Af fuldt udviklede bladvepse toges i Jarlsberg i tiden fra d. 18 til d. 24 juni følgende: *Cladius difformis* PANZ., *Nem. ventralis* HART., *Bl. fuscipennis* FALL., *Bl. albipes* KLUG., *Bl. geniculata* HART., *Tax. glabratus* FALL., *Macrophya neglecta* KLUG., *M. 12-punctata* LIN., *M. ribis* KLUG., *M. albicincta* KLUG., *Allanthus nothus* KLUG., *Perineura brevispina* THS., *P. sordida* KLUG.,

P. lateralis FALL., *P. viridis* LIN., *P. scalaris* KLUG., *Tenthredo mesomela* LIN., *T. atra* LIN., *Dolerus palustris* KLUG., *D. cenchrus* HART., *D. lateritius* KLUG. — altsaa 21 arter bladvepse, hvoraf en ny for faunaen.

Den 7:de juli reiste jeg til Jerkin paa Dovre, hvor jeg tilbragte nogle uger. Bergarten i Foldalen og de midterste trakter af Dovrefjeld er efter prof. KJERULFS geologiske kart Thronhjems- og Røraasskifer med et glaciale og postglaciale overdække langs Folla. Vegetationen er som bekjendt rig og insektafaunaen eien-dommelig, men af bladvepse fandtes paa denne tid faa. Dog toges endel, saaledes *T. balteata* KLUG., og *T. olivacea* KLUG. paa de frodige enge i Foldalen mellem Follas bugtede löb. Her er ofte en mangfoldighed af evjer og mere eller mindre udtörrede elvelejer, der udstykker dalbunden i öer og halvöer. Ufrugtbare flader bevoxede med dvergbirk og ener i tuer aflöses af ager og eng samt havnehager med aabent buskads og et rigt blomsterflor paa de græsbevoxede aabninger. Her er et rigt insektliv. Blandt andet toges *Tenthredo picta* KLUG., ny for faunaen. Af larver toges en mængde i Foldalen og paa Dovre, især paa fladerne nedenfor Jerkin, hvor store, tildels fugtige strækninger er bevoxede med krat og birkeskov. Længre ude optræder dvergbirk og ener i tuer med en enkelt birk indiblandt. Terrainet blir mer og mer sumpigt, indtil man længst ude kommer til et tjern med sorte, nøgne bredder, det er den bundlöse hængedynd. Paa disse flader gjorde jeg min rigeste fangst af larver, især paa salix, birk, dværgbirk og i græs. Oppe under Jerkinhö voxer endel lave aspeskud, hvorpaa fandtes bladvepselarver, maaske *N. umbripennis* EVERSM. Paa salixbuskenes blade observeredes en mængde galdannelser, foraarsagede af bladvepse, formodentlig *Nem. ischnocerus* THS. og *viminalis* CAM., samt ogsaa mange foraarsagede af andre insekter.

Paa Dovre indsamledes i midten og slutningen af juli fölgende bladvepse: *Cladius padi* LIN., *Nem. fraxini* HART., *N. puncticeps* THS., *N. mollis* HART., *N. Kirbyi* DBM., *N. rufescens* HART., *N. striatus* HART., *N. papillosus* DE GEER., *N. brevivalvis* THS., *N. virescens* HART., *N. valisnieri* HART., *N. dolichurus* THS., *N. saliceti* FALL., *Emph. carpini* HART., *Eriocampa adumbrata* THS., *Per. punctulata* KLUG., *T. olivacea* KLUG., *T. ignobilis*

KLUG., *T. balteata* KLUG., *T. picta* KLUG., *Dol. palustris* KLUG., *Lyda pallipes* ZETT., *L. nemoralis* LIN., ialt 23 arter, hvoraf 4 nye for faunaen.

D. 18 aug. tiltraadtes den egentlige reise, nemlig til Österisör. Desværre var veiret yderst uheldigt, thi det regnede hver dag i de 11 dage jeg opholdt mig i Nedenes. Dog lod larverne sig godt indsamle. Bergarten i det sydlige Nedenes er grundfjeld, der i forbindelse med et mildt klima betinger en rig vegetation. Langs veiene og opover knauserne slynger sig de frodige bjørnebærranker. Ask og eg optræder af og til i mindre, sluttet bestand, egen undertiden som lavt krat. Naaleskoven gjør sig dog gjældende overalt og det er mest flekkevis, at egnen er opdyrket, medens de talrige vand, elve og havbugter gir tragten et yderst vexlende præg. Mine undersøgelser gjaldt fornemmelig naaleskoven, og det viste sig ogsaa, at de unge træer af og til var særdeles angrebne af larver. Det var dog blot *Lophyrus pini* LIN., der optraadte i masse, saa man endog paa afstand opdagede de store gule larvehobe i grenhjørnerne. *L. frutetorum* var heller ikke sjelden, dog forekom den blot enkeltvis. De øvrige arter var meget sjeldne og toges blot i nogle faa expl. Af *Lophyrus*-arter toges i Nedenes følgende: *L. pini* LIN., *L. frutetorum* KLUG., *L. pallipes* FALL., *L. similis* KLUG., *L. nemorum* KLUG., hvoraf de 2 sidstnævnte nye for faunaen.

Desuden toges enkelte fuldt udviklede bladvæpse, samt mange larver paa birk, pil, asp, ask og i græs. Bladminerere fandtes i eg, birk og asp. Særdeles faa af disse larver bragtes dog til forpupning og udklækning.

Mine bestrebelse denne sommer maa i flere henseender betragtes som mislykkede. Specielt hvad larverne angaar. Jeg indsamlede saaledes flere hundrede larver, hvoraf det ikke lykkedes at bringe flere end c:a 100 til forpupning; deraf udklækkedes næste vaar c:a 50 stykker, hvoraf 30 expl. *L. pini* LIN. Grunden til dette daarlige resultat maa for en stor del søges i det besværlige og langvarige arbeide med at behandle saa mange larver specielt paa reiser, og naar hver art og varietet skal være isoleret for at kunne iagttages under udviklingen, samt for at man ved udklækningen skal faa fuld vished for, hvilken art det er man har for sig.

De galdannende og minerende larver er næsten umulig at udklække. Af de sidstnævnte forsøgte jeg med at fodre nogle birk-minerere. Larven maa da, naar det afplukkede blad efter nogle dages henliggen er bleven tört, bringes over i et andet udmineret blad ind mellem over- og underhuden, hvor den da i regelen strax giver sig ivei med at fortære klorophyllen. Saaledes har jeg drevet det en tid, men altid er larverne tilslut kröbne uden mindste tegn til at ville forpuppe sig, hverken i jorden eller i bladet. Formodentlig er de ikke naaede fuld udvikling. Anderledes er det med de bladminerere, der forpupper sig inde i selve bladet. Saaledes med en aspminerer *Phyllotoma ochropoda* KLUG.,(?), hvoraf jeg fandt larver baade i Jarlsberg og Nedenes, og den som er meget villig til at forpuppe sig. Den danner et cirkelrundt hylster.

Næsten paa alleslags planter lever der phytophage Hymenoptrer. Paa de forskjellige sorter pil og silje gjorde jeg hele sommeren igjennem en rig fangst af larver, saavel faa fod over havfladen, som oppe paa höifjeldet ved randen af den evige sne, hvor der vel er en kjendelig aftagen i arter, men til gjengjeld en forbausende mængde expl. En uendelighed af larver indsamledes paa or, birk, furu og i græs, enkelte ogsaa paa gran, dverg-birk, asp, ask og i blaabærslyng. Bladminerere bemærkedes paa birk, or, silje, bög og asp, galdannelser paa silje, asp, birk.

FORTEGNELSE OVER PHYTOPHAGE HYMENOPTERA, INDSAMLEDE
ELLER IAKTTAGNE VED VIKERSUND, I JARLSBERG, PAA
DOVRE, VED RISÖR JUNI—AUG. 1891.

Hylotoma LATR.

1. **H. rosarum** KLUG. Larver bemærkedes i talrig mængde ved Risör i slutningen af aug.

Lophyrus KLUG.

2. **L. nemorum** KLUG. Ny for faunaen. Af denne smukke og sjeldne bladveps toges 2 larver paa ung furu ved en myr i nærheden af skydsskiftet Sunde d. 21 aug. Larverne var fuldt udvoxne og ca 3 cm. lange og 4 mm. tykke. Grundfarven var rødlig brun. Den ene var forsynet med talrige rynker fra ryggen nedover siderne. Mellem hver trachè dunkle tverstriber. Tracheerne gule med en sort prik over. Bugen gulagtig. Hovedet: övre del brun, nedre gulagtig, öinene sorte. Den anden larve havde 2 brune ryg- og 2 sidestriber. Bugen smudsgraagul. Hoved og brystfödder sortagtige. De var saaledes noget forskjellige fra de larver, der omtales af HARTIG, pag. 117.

Begge larver forpuppede sig i slutningen af aug. Coconen er sort med löse trevler omkring, indi lys graagul. Den ene cocon leverede næste vaar et stort, smukt hunexpl. Af den anden kom der en snylter.

3. **L. frutetorum** KLUG. Temmelig mange larver toges paa furu ved Risör i aug. De varierede betydelig i kulör, specielt var rygstriberne af vaxlende bredde. Blot 3 expl. udklækkedes, 2 ♀, 1 ♂. Ligesaa toges en veps af denne art ved Risör i aug.
4. **L. pini** LIN. En mængde larver observeredes hist og her ved Risör ultimo aug. Næsten alle indfangne larver leverede vepse.
5. **L. similis** HART. Ny for faunaen. Er ellers fundet i Sverige (Smaaland) og i Tydskland. I fölge THOMSON er det blot *var.* 3, som er fundet i Sverige. Mine expl. fra Risör og Kirkö hörer nærmest til *var.* 4. Paa furu toges 3 expl. af denne sjeldne bladveps i nærheden af gaarden Braatene, 1 mil fra Risör. Blot 1 expl. udklækkedes, en liden hun. Et expl. sattes paa spiritus, da denne arts larver let lader sig adskille fra alle andre, medens vepsen er skuffende lig *L. pini* LIN.
6. **L. pallipes** FALL. 2 larver toges ved Risör. De var rödliggraa eller graaagtige især under bugen og forsynede med en dunkel ryg- og d:o sidestribe. Hoved graabrunt. Den

ene cocon er hvidgraa, uldet, den anden rödgul. Næste vaar fremkom begge bladvepse ♀ og ♂.

Cladius ILLIG.

7. **C. difformis** PANZ. Jarlsberg og Risör 5 ♀ 2 ♂.
8. **C. padi** LIN. 2 hunner toges ved Jerkin d. 15 juli og ved Risör d. 24 aug.

Leptocerus HART.

9. **L. luridiventris** FALL. En mængde larver toges ved Risör. Tidligere har jeg fundet den overalt, hvor jeg har undersøgt oren.

Nematus JURINE.

10. **N. fraxini** HART. Et lidet hunexpl. toges paa Jerkin d. 18 juli.
11. **N. puncticeps** THS. Jerkin d. 15 juli ♂, 1 expl.
12. **N. mollis** HART. Jerkin d. 12—15 juli ♀, 3 expl.
13. **N. Kirbyi** DBM. Han og hun toges i Jarlsberg d. 19 juni og ved Vikersund d. 9 d:o. Ligesaa toges 2 expl. paa Jerkinhö d. 11—14 juli paa dyergbirk.
14. **N. rufescens** HART. Jerkin d. 15 juli ♂, 1 expl.
15. **N. striatus** HART. 2 hunner toges paa Dovre d. 15—16 juli.
16. **N. viduatus** ZETT. Vikersund d. 9, 6. ♀. Jarlsberg d. 23, 6. ♀, 2 expl.
17. **N. papillosus** DE GEER. 3. expl. ♀ ♂ toges i Jarlsberg og paa Dovre.
18. **N. croceus** FALL. Jarlsberg og Risör, 2 expl.
19. **N. brevis** THS. Jerkin.
20. **N. virescens** HART. Jarlsberg og Jerkin.
21. **N. valisnieri** HART.
22. **N. dolichurus** THS.

De to sidste toges paa Jerkin d. 14—15 juli, 1 hunexpl. af hver art.

23. **N. sp.** Jerkin 18, 7. ♀, 1 expl.
24. **N. saliceti** FALL. 5 hunner toges paa Jerkin.

Athalia LEACH.

25. **A. rosæ** LIN. Han og hun toges i Jarlsberg d. 21 og 23 juni.

Phyllotoma FALL.

26. **P. ochropoda** KLUG. Ny for faunaen. Hvor den er fundet ved jeg ikke. Dog er vis paa, at jeg har taget den her i landet sommeren 1891. Adskillige bladminerende larver fra Jarlsberg og Risør hører formodentlig til denne art. De udklækkedes desværre ikke.

Dette expl. er en ♀. I Smaalenene fandt jeg ligeledes en ♀ i 1890. Ellers er den fundet i Sverige.

Emphytus KLUG.

27. **E. grossulariæ** KLUG. Vikersund d. 10 juni ♀, 1 expl.
 28. **E. carpini** HART. En hun toges paa Jerkin d. 11 juli.
 29. **E. tener** FALL. Vikersund d. 10 juni ♀, 1 expl.

Blennocampa HART.

30. **B. fuscipennis** FALL. Jarlsberg 23, 6. ♀, 1 expl.
 31. **B. albipes** KLUG. Jarlsberg 21, 6. ♀, 3 expl.
 32. **B. geniculata** HART. Ny for faunaen. Vikersund d. 10 juni ♂, 1 expl. Jarlsberg d. 19—23 juni ♂ ♀, 2 expl.
 33. **B. pusilla** KLUG. Vikersund 10, 6. ♀.

Eriocampa HART.

34. **E. cinxia** THS. Jerkin 18, 7. ♂, 1 expl. Ny for faunaen.

Selandria KLUG.

35. **S. temporalis** THS. Vikersund 9, 6. ♀, 1 expl.

Poecilosoma DBM.

36. **P. submutica** THS. Vikersund 10, 6. ♀, 1 expl.
 Mange larver toges ved Risør.

Taxonus HART.

37. *T. glabratus* FALL. Jarlsberg 24, 6. ♂, 1 expl.

Macrophya DBM.

38. *M. neglecta* KLUG. Jarlsberg 22, 6. ♂, 1 expl.
 39. *M. 12-punctata* LIN. Jarlsberg 24, 6. ♂, 1 expl.
 40. *M. ribis* KLUG. Jarlsberg 21, 6. ♀, 1 expl.
 41. *M. albicincta* KLUG. Jarlsberg 22, 6. ♀, 1 expl.

Allanthus JURINE.

42. *A. nothus* KLUG. Jarlsberg 24, 6. ♂ ♀, 2 expl.

Perineura HART.

43. *P. excisa* THS. Vikersund 19, 6. ♂, 1 expl.
 44. *P. sordida* KLUG. Jarlsberg 24, 6. ♀, 1 expl.
 45. *P. brevispina* THS. Jarlsberg 19—24, 6. ♂ ♀, 3 expl.
 46. *P. lateralis* FALL. Vikersund og Jarlsberg, juni, 3 expl.
 47. *P. solitaria* SCHRANK. Jarlsberg 23, 6. ♂, 1 expl.
 48. *P. viridis* LIN. Jarlsberg 24, 6. ♂ ♀, 16 expl.
 49. *P. punctulata* KLUG. Jerkin 12—22, 7. ♂ ♀, 10 expl.
 50. *P. scalaris* KLUG. Jarlsberg 24, 6. ♀, 1 expl.

Tenthredo LIN.

51. *T. mesomela* LIN. Jarlsberg 19—23, 6. ♂ ♀. Mange expl.
 52. *T. olivacea* KLUG. Ny for faunaen. 2 hanner toges paa Jerkin d. 14—19 juli. Ellers er den fundet i Sverige.
 53. *T. atra* LIN. Jarlsberg d. 22 juni, 1 hunexpl.
 54. *T. ignobilis* KLUG. Ny for faunaen. En han toges paa Jerkin d. 17 juli.

Anm. I min fortegnelse over nogle for Norges fauna nye arter af phytophage *Hymenoptera* i »Ent. Tidsskrift» er den anmeldt som *T. moniliata* KLUG. Efter CAMERON synes det ogsaa, at dette expl. maa være *T. moniliata* KLUG. Efter THOMSON maa dog *T. ignobilis* foretrakkes.

55. **T. balteata** KLUG. Jerkin 12—14, 7. ♀, 2 expl.
 56. **T. picta** KLUG. Ny for faunaen. Om det virkelig er denne art, er höist tvivlsomt. Muligens er det blot en varietet af *Perineura viridis* LIN. Den kan maaske bedst beskrives ved følgende udtryk: *Pallide virescenti-flava, frontis et mesonoti maculis magnis nigris, abdomine vitta lata dorsali concolore. Species antennis subtus tarsisque latis nigris mox discedens. Alis nervo transverso-marginali haud interstitiali. Antennis longiusculis. Pectus lateribus striga nigra distincta. Pedibus nigro lineatis tarsisque anterioribus nigroannulatis.*

Et hunexpl. toges i Foldalen d. 9 juli.

Dolerus LEACH.

57. **D. palmatus** KLUG. Vikersund d. 10 juni, 1 hunexpl.
 58. **D. palustris** KLUG. Vikers., Jerkin, Jarlsb. juni—juli, ♂ ♀, 10 expl.
 59. **D. pratensis** LIN. Vikersund 10. 6. ♀, 1 expl.
 60. **D. lateritius** KLUG. Jarlsberg 19, 6. ♀, 1 expl.
 61. **D. chenchrus** HART. Vikersund, Jarlsberg, juni, ♂ ♀, 8 expl.

Lyda FABR.

62. **L. nemoralis** LIN. Foldalen d. 9 juli, ♀, 1 expl.
 63. **L. pallipes** ZETT. Jerkin d. 17 juli, ♀, 1 expl.

Geotrupes Typhoeus LIN. åter funnen i Sverige. Post-expeditören, herr B. VARENIUS meddelar, att denna skalbagge blifvit funnen under spillning vid Engelholm. Någon annan uppgift rörande dess förekomst hos oss, än den GYLLENHAL lämnar i sin *Fauna Suecica*, torde vi ej äga. Han säger, att arten påträffats i södra Sverige af DE GEER och FALLÉN.

S. L.